

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"



יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א • לע"נ הר"ד מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

גליון מס' 913

מסכת בבא מציעא נ"ה - ס"א ♦ אהלות י"א, ג' - י"א, ו'

בס"ד, י"ט חשוון תשע"ז

השבוע בגליון

- ♦ מכירת ספר תורה פסול להצגתו במוזיאון
- ♦ מכרז למכירת ספר תורה
- ♦ פרק איזהו נשך - ריבית, על מה ולמה
- ♦ ההבדל בין הלואה להשכרה
- ♦ איסור ריבית בחפצים שכוירים

- ♦ האם דינו של דרכון כדין שטר חוב?
- ♦ רווחי הבנק המשולמים עבור יום השבת
- ♦ שכירת חזן או בעל תוקע לשבת
- ♦ כך תשכור מלצר ליום השבת
- ♦ תשלום עבור שכירת הרכב בשבת

דבר העורך

שמונה כפתורים וילד אחד

במגירת עץ חומה, בארון בגדים הנסמך על אחד מכתלי בתיה העתיקים של שכונת מאה שערים שבירושלים, מאוחסנת זה עשרות רבות בשנים שקית בד ישנה נושנה האוצרת בקרבה אוצר שלא יסולא בפז.

ילד בית המדרש למגידי שיעור הדף היומי מתגורר יהודי נכבד, המוכן להוציא מכיסו ממון רב כדי לרכוש את השקית על תכולתה. שנים אחדות הוא מנסה בכל דרך אפשרית להמס את לבו של בעל השקית ולשכנעו למכור לו את תכולתה, אך הלה בשלו: "את השקית הזו, אשמור בביתי עד יומי האחרון".

מאחר שנשואי הסיפור הינם אנשים החיים בינינו, נתבקשנו שלא לכתוב את שם גיבור הסיפור שהיה אז ילד קטן ורך בשנים, בירושלים העניה והמרודה שנלחמה בכל יום מחדש על הצרכים המינימאליים הדרושים לאדם כדי לקיים את גופו.

באותם ימים שכנה חנות סידקית באחת ממסמאותיה המפותלות של מאה שערים. חנות אמרנו? אולי חדרון, גם לא חדרון, מן קיטון צר, או למען האמת חלל קטן וחשוך שנפער מתחת לגרם מדרגות רעוע, שבתנאי השעה הפך ל"חנות".

כמה קרשים עבים ודלת ברזל שנתלשה מחורבה מטה ליפול, תחמו את גבולות חנותו של לייבל. לייבל, איש צדיק היה. בקיטונו התקין לו לייבל מדף ספרי קודש, ובכל זמן פנוי נוטל היה לידיו ספר קודש זה או אחר, ממשש את כריכתו באהבה, מתיישב על שרפרפו בפתח קיטונו, ומתענג על דברי התורה והחסידות, בעוד שמש ירושלמית נעימה מחממת את עצמותיו.

יותר מששהה בחנותו פנימה, שהה לייבל על שרפרפו. מידי פעם היה מוסיף כרית תחת מושבו ולאחר זמן-מה, שוב היה מסירה. שעות רבות פנויות היו לו ללייבל לעלעל בספריו. באותם ימים, מי הוא זה שיתפור לעצמו בגד חדש, ואף אם אירע ולא היתה ברירה, הסירו את הכפתורים מן הבגד הישן והעבירום לבגד החדש. כך שלייבל לא ראה ברכה מרובה בעיסוקו.

דף נז/ב יצאו שטרות שאין גופן ממן

האם דינו של דרכון כדין שטר חוב?

בסוגייתנו מבואר, שפרשת השומרים האמורה בתורה (שמות כב) והמגדירה את חיוביו של אדם שקיבל על עצמו לשמור חפץ של רעהו, אינה חלה על אדם שקיבל על עצמו לשמור שטר חוב של חברו, ולפיכך, השומר שטר אינו חייב בגניבתו או באבידתו. כלל זה דורשת הגמרא מהפסוק (שמות כב/ו) "כי יתן איש אל רעהו כסף או כלים לשמור", המחיל את דיני השמירה על חפצים בעלי שווי עצמי בלבד. אולם, שטר חוב מהווה **אמצעי לגביית חוב**, אך אין לו ערך עצמי, ולכן אינו נכלל בפרשת השומרים העוסקת בכסף או בכלים שהם חפצים בעלי שווי עצמי.

לדעת רוב הראשונים, מאחר שהתורה לא כללה בדיני השומרים את השומר על חפץ שאין לו שווי עצמי, אזי אף אם שומר זה יזלזל בשמירתו על השטר, באופן שמוגדר כ"פשיעה", הוא לא יהיה חייב לשלם עבור נזק שייגרם לשטר (טור ח"מ סי' ש"א בשם ה"ר"ף הרא"ש והראב"ד הרמב"ן והרשב"א). אולם, לדעת הרמב"ם (הל' שכירות פ"ב הל' ג') התורה מיעטה את התחייבותו של שומר השטר, בגין **גניבה ואבידה** בלבד, אך אין כל אפשרות לפטור אותו מפשיעה בשמירת השטר מפני שהוא כמוזיק את חברו בידיים ומסיים הרמב"ם "ודין אמת הוא זה למבינים וכן ראוי לדון". להלכה, פוסק הרמ"א (שולחן ערוך ח"מ סי' ש"א סעי' א') שהשומר פטור מפשיעה, והשו"ך (שם ס"ק ג' וכן בס"י ס"ו ס"ק קכ"ב/קכ"ו) חולק עליו וסובר, שהלכה כדעת הרמב"ם.

נוכל לעמוד ביתר שאת על ההגדרה העדינה "שאינו גופן ממון", על ידי המעשה הבא. לפני שנים רבות השאיל יהודי מסויים את דרכונו לחבירו, אך כאשר בעל הדרכון ביקש מחבירו להשיב לו את הדרכון, טען הלה כי הדרכון אבד ואיננו.

על פי דין תורה, רשאי בעל חפץ שנמסר לשמירה לדרוש מן השומר להשבע לו, כי אכן החפץ נגנב או נאבד, כטענתו. אולם, שואל הדרכון טען, כי בסוגייתנו מבואר שדיני השמירה אינם חלים על אדם השומר על חפצים שאין גופם ממון. ומאחר שגם הדרכון אין גופו ממון ואין לו כל ערך עצמי, שהרי תפקידו הוא לשמש **כאמצעי** לאפשר לבעליו לעבור ממקום למקום, יש לפוטרו משבועה. ואכן, אחד מרבני העיר חליוב הצדיק את טענת השומר.

אולם, הגאון רבי שאול יוסף נתנזון זצ"ל (שו"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"א סי' ל"ח), שלל מכל וכל את ההשוואה בין שטר חוב לבין דרכון. שכן, בעליו של שטר חוב אמנם אינו זקוק לשטר עצמו, כי אם לכסף שיגבה **תמורתו**. כלומר, החוב קיים ועומד גם ללא השטר, ולוהו ישר יפרע את החוב גם בלעדיו. לעומת זאת, הדרכון עומד לשרות בעליו כדי לעבור ממדינה למדינה, ובלעדיו אין

לעילוי נשמת

הר"ר **אריה דוד** ז"ל

ב"ר משה מאיר הכהן פינק ז"ל נלב"ע כ"ב בחשוון תשס"ה

תנצב"ה

הנוצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **יוסף דוד לנדאו** ז"ל

ב"ר יעקב שמעון ז"ל נלב"ע כ' בחשוון תשל"ה

תנצב"ה

הנוצח ע"י ידידינו הר"ר **אפרים ברנד** זוג' מרת **חיה** שיחיו - גבעתיים

לעילוי נשמת

מרת **טובה בורנשטיין** ע"ה ב"ר משה אליעזר ז"ל

נלב"ע כ' בחשוון תשנ"ב **תנצב"ה**

הנוצחה ע"י המשפחה שיחיו

נר ה'
נשמת
אדם



אפשרות לעבור את הגבול. כלומר, הוא אינו משמש כראיה בלבד לזוהות בעליו, כי אם ככלי מעבר בגבולות, וממילא ניתן לכנותו "דבר שגופו ממון", וחייב השואל להשבע.

מכירת דרכון לאדם אחר: אמנם, היו שטענו, כי המזיק דרכון אינו חייב לשלם לבעליו בגין נזק שנגרם לו, שהרי לדעת בעל נתיבות המשפט (סי' קמ"ח ס"ק א. ועיי' עוד לגבי סברא זו שו"ת בית יצחק אה"ע"ז ח"א סי' ע"ג ס"ק ט' וכן בש"ך סי' שפ"ו), חפץ שהוא שימושי עבור בעליו בלבד, אשר אינו יכול למכור אותו לאחרים, אינו נחשב כחפץ בעל ערך ממוני, וממילא אין המזיק אותו מתחייב בתמורתו, שהרי אין לו תמורה. אולם, בספר אורחות המשפטים (כלל ל"ב ס"א) כתב רעיון מעניין, שכנראה נוהג היה בתקופתם כאשר לעיתים נאלצו היהודים להמלט ממקום למקום מאימת הגויים, תוך הסתרת זהותם, ולשם כך הם היו זקוקים להשתמש בדרכונו של אדם אחר. ממילא, במצבים מעין אלו יש להתייחס לדרכון כאל חפץ סחיר בשוק, לאותם הנזקקים לו.

דף נח/א השוכר את הפועל לשמור

רווחי הבנק המשולמים עבור יום השבת

מבואר בסוגייתנו, ששומר חפץ המקבל שכר לפי מספר ימי השמירה, אינו רשאי לדרוש שכר עבור השמירה ביום השבת, משום שחז"ל חששו, שמא מתוך כך בני אדם יתירו לעצמם עשיית מקח וממכר בשבת עצמה (רש"י כתובות ד/ד ד"ה כשכר שבת). אולם, שומר, או שכיר המקבל משכורת לפי יחידת זמן קצובה, כגון, עבור שבוע או חודש ימים, אינו צריך להפחית ממשכורתו את ימי השבת, משום ששכר השבת **מובלע** במשכורתו הכללית, וחז"ל לא גזרו אלא כאשר השומר מקבל כסף במוצהר עבור יום השבת. כך גם נפסק להלכה (שולחן ערוך או"ח סי' ש"ו סעי' ד.). [עיי' רמ"א כפי שבואר בדרכי משה, ובשבות יעקב ח"א סי' ו' בעניין חישוב ימי עבודה של פועל המקבל את משכורתו לפי תקופת חודש].

שכירת חזן או בעל תוקע לשבת: סוגייתנו משמשת בסיס לדברי רבינו יחיאל בן הרא"ש ואחיו של ר' יעקב בעל הטור (סי' תקפ"ה) שתמה על מנהגם של בני ספרד לשכור "בעל תוקע" לראש השנה. לעומת זאת, המרדכי מבאית את דעת רבינו שמואל (פסחים נ/ב) הסובר, כי אין איסור בדבר. הט"ז (שולחן ערוך שם) מבאר, את טעם המחלוקת וכותב, כי לכל הדעות, גם עבור **עשיית מצווה בשבת** אסור ליטול שכר, כמבואר בסוגייתנו, שאדם שעסק בשבת בצורכי מצווה ושומר על פרה אדומה, אינו רשאי לדרוש שכר על כך. אלא שלדעת רבינו שמואל, כל זאת דווקא לגבי מצווה שאינה קשורה ליום השבת עצמו, שבאופן זה יש מקום לחשוש, שבני אדם גם יתירו לעצמם לעסוק בשבת במקח ובממכר. אולם, לא כן הם פני הדברים לגבי **מצווה הקשורה ליום השבת עצמו**, כחזן בתפילתו, או כ"בעל תוקע" בראש השנה, שתשלום עבור מלאכת מצווה מעין זו לא יגרום לבני אדם לטעות ולחשוב כי גם מקח וממכר מותרים בשבת.

ראוי להדגיש, את דברי המגן אברהם (ש"ע שם, ס"ק ז'), שגזירת חז"ל כוללת בתוכה גם איסור לשלם על **שכירת חפצים** לשבת קודש, ולא רק עבור מלאכת בני אדם בלבד.

כך תשכור מלצר ליום השבת: הלכה זו אקטואלית במיוחד לשוכרים מלצרים וכלים לעריכת "קידוש" או סעודת מצווה אחרת בשבת, ובעל החיי אדם (הל' שבת כלל סי' סעי' ח') מייעץ להם לסכם עם המלצר, ששעות שכירותו יתחילו מעט לפני השבת ויסתיימו מעט לאחריה, וכך יוכלו להבליע את שכרו בשעות עבודתו בימות החול. כמו כן, על בעל השמחה לסכם עם משכיר הכלים, כי שכירות הכלים תחול מספר שעות לפני בוא שבת המלכה (שמירת שבת כהלכתה פרק כ"ח סעי' ס').

בעל המנחת יצחק דן בהלכה זו מהיבט מעניין הנוגע לכל אדם בעל תכנית חסכון קצרת מועד, שהתשואה עליה מחושבת לפי מספר ימי ההפקדה. לכאורה, אסור לאדם זה ליטול מהבנק את רווחיו עבור יום השבת. אולם, כתב הגר"י וויס זצ"ל, כי מאחר שהבנקים אינם מחשבים את ימי ההפקדה משקיעת החמה ביום מסויים לשקיעתה ביום המחרת, אלא בהתאם לימי העסקים מחצות היום לחצות היום. לפיכך, אין, איפוא, תשלום עבור יום השבת בלבד, ולעולם מעורבים שעות ימי חול בשעות יום השבת.

תשלום עבור שכירת הרכב בשבת: כך גם כתב בעל השמירת שבת כהלכתה (שם, הערה קל"ז), שהשוכר רכב למספר ימים אינו עובר על כל איסור בתשלום עבור יום השבת, שכן, חברות ההשכרה מחשבות את ימי השכירות מבוקר לבוקר, ושוב נמצא, שהתשלום עבור יום השבת כולל תשלום עבור שעות של יום חול.

הגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל (שו"ת האלף לך שלמה או"ח קכ"ה) מייעץ לשוכרים חדר לשבת ללינה בלבד [שאינם יכולים להבליע את שכר בעל הבית בהוצאות שנגרמו לו בסעודות] כי יש להתנות עם בעל הבית, שהשכירות תחל זמן מה לפני השבת, או שתמשך זמן מה לאחר השבת, וכך ישולם שכר השבת בהבלעה.

כיצד משלמים על טבילה בשבת? לכאורה, פתרונות אלו כלל אינם מועילים לחסידים ולאנשי מעשה, הנוהגים לטבול במקווה טהרה בבוקר שבת המלכה לפני התפילה, שהרי לאחר השבת הם משלמים שכר עבור הטבילה ביום השבת עצמו. אולם, הנודע ביהודה (שו"ת או"ח מהדו"ת סי' כ"ו) כתב, כי אמנם חז"ל אסרו ליטול **שכר** עבור השבת, אך אם יהודי מסויים הוצרך להוציא מכיסו ביום השבת עבור אחר, ודאי שזכותו לדרוש תשלום על כך, שהרי אינו דורש **שכר**. לפיכך, מאחר שהתשלום עבור הטבילה במקווה הטהרה גם כולל החזר עבור ההוצאות להפעלת המקווה, הרי ששכר הבלן מובלע בהחזר עבור הוצאות אלו, ושוב אין איסור בדבר.

בן קטן היה לו ללייבל, מחמד עינו. לכל מי שרק ניאות לשמוע, היה לייבל מספר בעיניים בורקות על בנו יקירו, ילד חמד טהור וקדוש שדבקה נפשו בתורה. **משטנו** צלילי ערב, היה לייבל נועל את חנותו. חוט מתכת ארוך ומפולט שנכרך סביב הקרשים ודלת הברזל, הבהיר לקונים מאוכזבים כי לייבל כבר סיים את יום עבודתו.

לעיתים אל היה לייבל מתאפק, ועוד בטרם הגיעה שעת עריים, היה מסדר את ארגונו וממרה לביתו. אהבתו לבנו לא ידעה מצרים. ואכן, לא לחינם התגאה לייבל בבנו. רבותיו בחיידר הפלאיו בשבחיו. שוב ושוב היה לייבל רואה בעיני רוחו את בנו יקירו היושב על ספסל הלימודים ובוולע בשקיקה את שיעורו של הרבי. גם מהתנהגותו בבית רווה לייבל נחת. בנו היה חוזר מן החיידר ואחר סטעד קמעא את ליבו, התיישב ליד השולחן ובהתלהבות נעורים שנה וחזר על תלמודו.

לייבל לא היה זקוק למאומה מעבר לזאת. לא פעם התיישב בזווית החדר כדי לא להפריע לבנו לתלמוד, מזין את עינו ביוצא חלציו, ונפשו כמלאה נחת ואושר עילאי.

קרבן ובאו ימי החורף. הימים החלו נסוגים באיטיות אך בכטחה לאחור, מחזירים להם ללילות את השעות שנטלו מהם בימות הקיץ. זמן מה עוד היה לייבל מסיג את השולחן לקרבת הלון גדול, להקל על הילד הקטן שהתאמץ לעיין בחומשו באור החיזור ששרר בחדר. אך לאחר שבועות מספר לא היה בכך מאומה כדי להועיל. עוד לפני שובו של הילד מן החיידר, כבר נשתתרה אפולולית כבדה בבית, והילד - נפשו איוותה ללמוד.

נפט. חומר פשוט וזול, שדי במעט ממנו כדי להאיר חדר שלם. אך ללייבל מידוענו לא היו האמצעים הדרושים גם לרכישת כמות פעוטה של נפט. ממטה לחמם חסכו כל הזוג כדי לרכוש שמן זית זך לכבוד שבת קודש, אך על מותרות מסוג זה לא הרשו לעצמם להתענג.

אולם לא אבא כלייבל יתן מרגוע לנפשו כאשר מבנו נמנעת האפשרות ללמוד תורה. וכך, באחד הימים, בטרם הגיף את קרשי חנותו, חפן לייבל בידיו כמה כתורים צבעוניים ונטלם עמו. הא לך, אמר לבנו יקירו. אני מאמין שתצליח למכור כמה כתורים בכל יום. בכסף שתקבל תמורתם, רכוש נפט בני יקירי, ותמשיך לשקוד על תלמודך.

כך היה. הילד הפקח מצא דרכים שונות למכור את הכפתורים שהיה אביו משלשל לו מידי פעם, ובכל יום היתה הפתילה מרצדת בעששית הנפט שניצבה על השולחן, ולאורה המשיך לייבל לרוות נחת מבנו. **ככל** שהתקופות ההן היו קשות, התקופה ההיא היתה מן הגרועות שבהן, שח איש שיחננו. ערב אחד, יושב היה לייבל בזווית החדר, ונפשו מרה עליו. ידוע ידע לייבל, כי מחר הוא ישב בחדר עם בנו, כשהחושך יכסה על שניהם. כפתוריו אזלו. אין קונים, אין מוכרים, אין כסף. מחר גם לא יהיה נפט. ילדו הילך הספיק לסגור את חומשו, כשעמוד עשן שהיתמר מעל העששית, הבהיר בצורה שאינה משתמעת לשני פנים, כי מנת לחמו אזלה.

לייבל לא מצא מנוח לנפשו ההומיה. ב"ה זכו הוא ורעייתו לגדל את בנם לתורה וליראת שמים, ועתה בשל חיסרון במעט נפט, עלול הכל לרדת לטמיון. את יודעת, אמר לרעייתו, אם מפסיקים קביעות של תורה, אי אפשר לדעת מתי יחזרו אליה, אם בכלל. היא, צדקנית שכמותה, מה תאמר. כל שלאל ידה עשתה כדי להנעים לבנה את לימודו. בכל יום היתה מבישלת עבורו תפוח אדמה רך וטעים, ולעצמה הותירה את השיירים. עיניהם נקוו בדמעות צער, וכאב מר צרב את ליבם.

מעיל יפה היה לו לילד. לפניו השתמשו בו רק שלשה בני דודים מעבר לים. כאשר החל המעיל לאבד את צורתו, שלחוהו לארץ ישראל. בעיר הקודש היה מעיל זה נחשב כחדש ומבהיק. בשעה שלילת הביט במעיל לראשונה, חשש קמעא שמא המלבוש המהודר יעורר על בנו את קנאתם של חבריו. היו ימים.

אף שלא היה לו ללייבל מה לעשות בחנותו, ההרגל עשה את שלו. כמעט שלא ישן כל הלילה ואף האיר הבוקר השכים לייבל קום, התפלל שחרית בדמעות ורותחין, ופנה אל שרפרפו. באותו יום לא מיהר לייבל להגיף את קרשיו על הקיסון. לשם מה? הרהר לעצמו בתוגה, כדי לראות את בני המתמיד בטל מתלמודו? לבסוף, בשעת ערב מאוחרת פנה לייבל לביתו בצעדים כושלים, וככל שחשב והעמיק, לא הצליח לאתר מילים שיש בהן כדי להרגיע קמעא



לסיום, מן הראוי לציין את דברי השו"ע (סי' תקפ"ה סעי' ה') המתייחס לנטילת שכר בשבתות ובחגים על ידי חזן ו"בעל תוקע": "הנוטל שכר לתקוע שופר בראש השנה, או כדי להתפלל או לתרגם בשבתות וימים טובים, אינו רואה מאותו שכר סימן ברכה". אמנם, בספר אורחות חיים (סי' ק"ג) כתב כי דבריו מתייחסים לאדם שאינו זקוק לכסף זה לצורך מחייתו, אך אדם ש"אין לו מה יאכל" אינו צריך להחמיר בכך.

דף נח/ב אף המוכר ספר תורה

מכירת ספר תורה פסול להצגתו במוזיאון

סוגייתנו דנה אם דיני אונאה נאמרו גם לגבי ספר תורה שנמכר. לדעת רבי יהודה, אין אונאה במכירת ספר תורה, מפני שאין שיעור לדמיה של התורה הקדושה. לעומת זאת, חכמים סוברים, כי דין מכירת ספר תורה כדין מכירת שאר מטלטלין, שיש בהם אונאה, וכך נפסק להלכה (רמב"ם הל' מכירה פ' י"ג הל' י"ג). בגמרא (מגילה כו, כז) מבואר, כי לכל הדעות, בעליו של ספר תורה אינו רשאי לנהוג בו כבמטלטלין ולמוכרו כדי להרוויח ממון מכר, משום ש"מעלין בקודש ואין מורדין". המהרש"ם (שו"ת ח"ד סי' כ"ח) אף מוסיף ומציין, כי אדם שברשותו ספר תורה אחד בלבד, אף עובר על איסור דאורייתא במכירתו, משום שבכך הוא מבטל מצווה מדאורייתא, שלכל אדם יהיה ספר תורה. בדבריו הוא מדגיש, כי גם **אדם שיש ברשותו שני ספרי תורה**, ועל ידי מכירת אחד מהם אינו מבטל מצווה זו, עדיין הוא עובר על איסור מדרבנן, שגזרו על כך משום ביזוי המצווה. רק במקרים מיוחדים התירו חז"ל למכור ספר תורה, כגון, לצורך מימון לימוד תורה, לצורך נישואין (שו"ע יו"ד סי' ע"ב ס"א, אבה"ע סי' א' ס"ב), לפדיון שבויים (מג"א בשולחן ערוך או"ח סי' קנ"ג, סק"ט) או לפריעת חוב (ח"מ סי' צ"ז סעי' כ"ג), אולם המוכר ספר תורה שלא בהיתר, אינו רואה סימן ברכה מאותו ממון (מגילה כז, א/רמב"ם הל' ספר תורה פ"י הל' ב').

מכירת ספר תורה פסול למוזיאון: בעל שו"ת זכר שמחה (סי' קמ"ז) נשאל על ידי גבאי בית כנסת מסויים, האם הם רשאים למכור ספר תורה פסול למוזיאון המבקש להציגו לקהל הרחב, תוך שבעל המקום מבטיח, כי הוא ישמור עליו בכבוד הראוי. בדברי הכרעתו לאסור זאת הוא מציין את דעת הפוסקים, שספר תורה נשאר בקדושתו גם לאחר שנפסל, ולפיכך אסור למוכרו, כפי שאסור למכור ספר תורה כשר. הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל התייחס גם הוא לשאלה זו והשיב, כי גם לדעות הסוברים שספר תורה פסול אינו נשאר בקדושתו כספר תורה כשר, יש לחשוש שמא הנהלתו הבאה של המוזיאון, שתתחלף בוודאי במרוצת השנים, עלולה להביא את הספר לידי ביזיון (הליכות שלמה הל' תפילה פ"ב).

מכרז למכירת ספר תורה: החכם צבי (סי' קכ"ג) מספר באחת מתשובותיו, כי כאשר כיהן ברבנות בקהילת אמסטרדם הוא נוכח לדעת, כי בעת שהקהילה נזקקה למכור ספר תורה בהיתר, ערכו גבאי בית הכנסת מכרז פומבי ומכרו את הספר לכל המרבה במחיר. אולם, הוא כותב, "ומחיתי בשמשים שלא יעשו כך", משום שאין זה דרך כבוד לספר התורה. שהרי, התורה אוסרת למכור עבד עברי בשוק העבדים לכל המרבה במחיר, וכל שכן, שאסור לנהוג כן בספר התורה. אולם, בעל השבות יעקב (ח"ב סי' צ"א, ובשו"ת ספר יהושע פסקים וכתבים סי' כ"א) כתב, כי אין להשוות בין המקרים, משום שמכירת עבד עברי כדרך שמוכרים עבד כנעני מהווה בזיון עבורו. אולם, מכרז פומבי נהוג לערוך עבור חפצים יקרים בלבד, ואדרבה, עריכת מכרז פומבי למכירת ספר תורה מראה על הערך הרב שמייחסים בני הקהילה לתורה הקדושה.

פרק איזהו נשך - ריבית, על מה ולמה

פרק "איזהו נשך" עוסק באחד מאיסורי התורה החמורים, הלא הוא איסור ריבית. אי"ה, בגליון זה ובשני הגליונות הבאים נעסוק בפרטים הקשורים לאיסור זה, כגון, קניה בתשלומים, מהות "היתר עסקה", "לא תהיה לו כנשה", "ריבית דברים", עשיית דבר מה על ידי הלווה כתמורה למתן הלוואה, הלוואות במט"ח ועוד. **רה"ג ר' חיים דוד קובלסקי שליט"א**, ראש בית המדרש למגידי שיעור הדף היומי, הדגיש לפני רבני בית המדרש בדברי הפתיחה שנשא לפרק זה, כי להלכות ריבית מאפיין ייחודי שאינו קיים בהלכות רבות אחרות, כגון הלכות שבת.

מצד אחד, הלכותיהם וסעיפיהם של שני נושאים אלו מרובים הם, מקורם הוא מדאורייתא וחז"ל הוסיפו עליהם איסורים וסייגים רבים. אולם, מצד שני, הלומד הלכה מסויימת מהלכות שבת, כגון, הלכות "מוקצה", אינו זקוק לשם כך לדעת מאומה על מלאכות אחרות, כגון, על מלאכת "קוצר", בעוד שבהלכות ריבית בסיס אחד מוביל לכל פרטי האיסורים, וממנו הם נובעים. לפיכך, במאמרנו זה נבאר את יסודו ובסיסו של איסור ריבית.

ריבית מדאורייתא

מן התורה, איסור ריבית אינו אלא כאשר מתקיימים שני תנאים בסיסיים, והם: **א. הכסף ניתן בהלוואה.** היינו, הכסף שתמורתו נגבית הריבית ניתן בתור **הלוואה** בלבד (רש"י ס/ב ד"ה לריבית), אולם, בעסקת מקח אין איסור ריבית, ולפיכך, **מן התורה** רשאי, איפוא, המוכר להתנות עם הקונה, על תשלום ריבית מסויימת תמורת איחור בתשלום דמי המקח (חוות דעת סי' קס"ו ס"ק ד', ועי' בספר תורת הריבית פ"א אות ל"ב).⁽¹⁾

(1) [אמנם, לדעת חלק מן האחרונים, אם לאחר המכירה ביקש הלוקח מן המוכר להאריך לו את זמן הפיעון תמורת התחייבות לתוספת ממון, תלי הדבר במחלוקת. לדעת הרמב"ם, אין איסור מהתורה אלא בקציצת ריבית בשעת נתינת ההלוואה בלבד, ואילו לדעת הראב"ד, מאחר שעסקת המכר נגמרה לפני בקשתו של הלוקח, הארכת זמן התשלום מהווה עניין חדש, שדינו כהלוואה. עי' ברמב"ם הל' מלווה ולווה פ"ו הל' ג' ובראב"ד שם. ונקטו הראשונים בקידושין ו/א כראב"ד. ועי' שו"ע יו"ד סי' קס"ו סעי' ב']

את בני ביתו, אשר לבטח ישובים קפואים על מקומם ומתכנסים איש איש בנפשו. **סינוב** אחד נותר לו ללייבל בסמטאות, לפני שיחשפו בפניו חלונות ביתו החשוכים. לולי היה תומך בו עובר אורח מזדמן, היה לייבל משתטח אפיים ארצה. הוא לא האמין למראה עיניו. מן החלון ניבטה דמותו של בנו-חממדו, מתנועע בזריזות ליד השולחן, עליו ניצבה בעוז ובגאון עשית הנפט, בוערת באור יקרות. **רגליו** של לייבל, שעד כה נדמו עליו כשני בדילי עופרת, נשאוהו בקלילות לעבר ביתו, ולייבל ריחף, קיפץ, על מפתן הדלת כשכולו השתאות. **בעל** עיניים חדות היה לייבל. בכפתורים הוא הבין מצויין. תוך רגעים מספר הפכה השתאותו של לייבל להתרגשות ולבכי נסעה, כאשר הבחין במעילו ה"מהדר" של בנו, שתלוי היה על ה"גרדרובה", חלק ונקי מכל כפתור. **מה** לי כפתורים במעילי, אם ללמוד איני יכול? שח בנו בתמימות, ולייבל ידע באותו לילה אושר, כפליים מצערו בליל אמש. **הכפתורים** האלה, שח איש שיחננו, היו על המעיל של אבא שלי. הוא מכר אותם ליהודי מהשכונה שנתן לו נפט תמורתם. מאז שמעתי על המעשה, אני מנסה לשכנע אותו שימכור לי אותם, אך הוא אינו מוכן בשום אופן. אלו כפתורים? הוא שואל ומיד עונה, אלו יהלומים, מסולאים בפז, ועד היום אני מנסה לרכשם, והוא בשלו. **הכפתורים** בסופו של דבר ישראו בשקית הלב הישנה, לנו, לא נותר אלא ללמוד מאותו ילד קטן וטהור, על הדבקות בתורה ועל ההקפדה ועל הזהירות שלא להחסי אפילו פעם אחת מקביעות ללימוד התורה. **יה** רצון, שנהיה אנתנו וצאצאינו... כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. פפס 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

"התחברתי והרגשתי את מתיקות התורה"

בדרך, בבית, בעבודה,
24 שעות ביממה
מתחברים לשיעור
המרתק

להאזנה חייגו:

073-2951342

למסכת הנלמדת הקישו 1

בעלות שיחה רגילה

לעילוי נשמת

הר"ר **מאיר וסרצ'ג** ז"ל

ב"ר אברהם ז"ל נלב"ע כ' בחשוון תשל"ט

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו



להלוואה, ועבר על איסור ריבית [עיי בספר תורת ריבית פי י"ג בירור הלכה ס"ק א' ויסוד הדין מהמשנה ע/א בדין צאן ברזל].

ריבית מדרבנן

כל האמור לעיל מתייחס לאיסור ריבית מן התורה. אולם, חז"ל העמיקו והרחיבו את האיסור כך, שלעולם לא יצטרך אדם להחזיר לחבירו סכום העולה על הסכום אותו קיבל ממנו. לפיכך, אסור להלוות "סאה בסאה", היינו, אסור לאדם להלוות לחבירו ק"ג אחד של עגבניות בתנאי שהלווה יחזיר לו כמות זהה של עגבניות. זאת, שמא מחיר העגבניות ביום החזרתן יהיה גבוה ממחירן בעת נתינתן, ונמצא שהלווה קיבל עגבניות בשווי של 10 שקלים, אך החזיר עגבניות בשווי של 11 שקלים.

כמו כן, אסור חז"ל תשלום בגין "המתנת מעות". ובהקשר לכך נאמר בפרקנו הכלל המפורסם בשם רב נחמן: **"כללא דריביתא - כל אגר נטר אסור"**. על פי כלל זה נאסר על קונה לקבל הנחה תמורת תשלום מראש עבור רכישת חפץ. עסקה זו, אף שאינה אסורה מן התורה, שהרי זו "עסקת מקח" ולא "עסקת הלוואה", אסורה היא מדרבנן, שאסרו ליטול רווח בגין שהיית המעות אצל הזולת.

כללו של דבר, חז"ל ביקשו לעקור כל אפשרות להפקת רווחים על ידי בעל הממון תמורת שהיית כספו אצל חבירו [בנוסף לכך, יש איסורים נוספים מדרבנן, כגון, ריבית מוקדמת ומאוחרת, הערמת ריבית, ריבית דברים, ועוד אשר לא נגענו בהם ולא ביארנו אותם כלל].

לסיים, מן הראוי להדגיש, כי המלווה בריבית עובר על שש מצוות "לא תעשה" מן התורה! איסור הלוואה בריבית חל על המלווה והלווה, וכן על כל המשתתפים והמסייעים לביצוע העבירה, היינו, על הסופר שכותב את שטר הלוואה, על הערב להלוואה ועל העדים שחותמים על השטר. לא זו בלבד, אלא גם מבואר בגמרא (עא/א) "שכל המלווה בריבית נכסיו מתמוטטין".

ב. הריבית היא קצוצה. היינו, גם ריבית הנגבית תמורת הלוואה, אסורה רק אם היא קצוצה [קצובה] מראש בין המלווה ללווה, ואינה מותנית במאומה, והמלווה יקבל את כסף הריבית בכל מקרה, ללא כל קשר למצבו הכלכלי של הלווה, או להצלחת העסקה עבורה הלווה נטל את המעות. אולם, אם המלווה סיכם עם הלווה על ריבית שאינה קצובה מראש, אלא מותנית בדבר כל שהוא, לא עברו הצדדים להלוואה זו על איסור ריבית.

ההבדל בין הלוואה להשכרה: לכאורה, יש לשאול, מדוע אדם רשאי להשכיר את נכסיו תמורת רווח, ואילו להלוות את ממנו תמורת רווח אין הוא רשאי? מדברי הראשונים עולה, כי התורה אסרה נטילת ריבית על הלוואה כדי להשליט הגינות בשוק העסקים, כלומר, התורה מעוניינת לאפשר סיכויי רווח והפסד זהים, פחות או יותר, לשני הצדדים בכל עסקה. לכן, כאשר נתבונן בהלוואה בריבית נמצא, כי בעסקה זו הרווח של המלווה קרוב מן הרווח של הלווה. שהרי, המלווה אינו נוטל על עצמו כל סיכון, מאחר שגם אם הלווה יאבד את מעותיו, חייב הוא לפרוע את הלוואתו. לעומת זאת, הלווה אינו בטוח כלל ועיקר שירוויח פרוטה כל שהיא מן הכסף שלוה, ואף יתכן שהוא יאבדו בעסק ביש.

איסור ריבית בחפצים שכורים: אולם, המשכיר חפץ לחבירו נוטל על עצמו סיכויי הפסד, הן מצד הפחת הנוצר לחפץ, והן משום שהחפץ עלול להאנס ברשות השוכר והמשכיר יאבדו כליל. הכלל העולה מדברי הפוסקים הוא, שהתורה בקשה למנוע עסקה, אשר צד אחד לה אינו נוטל על עצמו סיכונים כל שהם. לפיכך, משכיר המטיל אחריות כוללת על השוכר, היינו, שבהסכם השכירות נקבע, כי השוכר גם יהיה חייב בכל מקרה של אונס וכן בתשלום עבור הפחת הנגרם לחפץ השכור, כולל פחת בערך החפץ, **עובר על איסור ריבית מן התורה,** שהרי המשכיר העמיד חפץ לרשות חבירו ללא נטילת סיכון כל שהוא על עצמו, ואף גבה ממנו תשלום עבור השכרה זו, ובכך הוא ביצע עסקה הנחשבת

חוויה רוחנית מרגשת

ספרון חודשי ללימוד יומי קצר
בכל יום משנה אחת
הלכה אחת וקטע מהגמרא

לחודש התנסות חינם!

חייג עכשיו: *3029

או שלח מייל לדוא"ל veten@meorot.co.il

